

5. Pometun O.I. Rozvytok kompetentnisnogo pidkholu: stratehichni oryentiry suchasnoi shkoly / O.I. Pometun // Realizatsiia yevropeiskoho dosvidu kompetentnisnogo pidkholu u vyshchyi shkoli Ukrainy : mater. metodol. seminaru. – K. : Pedahohichna dumka, 2009. – S. 332–344.

6. Pro zatverdzhennia Derzhavnogo standartu bazovoi i povnoi zahalnoi serednoi osvity. Kabinet Ministriv Ukrainy; Postanova, Standart, Plan [...] vid

23.11.2011 r. # 1392 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://zakon0.rada.gov.ua/iaws/show/1392-2011>. – Nazva z ekranu.

7. Pro zmist zahalnoi serednoi osvity: Naukovo-analitychna dopovid / Za red. V.H. Kremenia. – K. : NAPN Ukrainy, 2015. – 118 s.

Надішла до редколегії 07.11.16

D. Puzikov, PhD, Associate Professor
Institute of Pedagogy of NAES of Ukrain, Kiev, Ukraine

A MODEL OF DESIGNING THE COMPETENCE-BASED LEARNING CONTENT AT HIGH SCHOOL

The current state of implementing the competence-based educational approach actualizes the activity of teachers in designing the competence oriented learning content in high school. They include determination (selection) of the components of the respective competencies which are considered as the components of educational content, followed by the distribution of components for the subjects (courses), themes (lessons) of the course with the further planning of educational interaction on mastering them (shown in the outlines for lessons). The optimal conditions for the abovementioned teachers' activities are ensured by the intraschool scientific and methodological work. In order to provide theoretical and methodological design of the competence oriented learning content in high school, an appropriate model was developed in the intraschool scientific and methodological work; it identified six structural components, namely purposeful, organizational, methodological, procedural, effective, evaluative-adjustment ones. The use of the designated model should provide the following results: the creation of optimal methodological conditions for the formation of the competencies of the high school students; development of intraschool scientific and technical work; improvement of the professional and methodological competence of teachers of the institution through a better mastery of the theory and methodology of competence-based educational approach.

The prospects for the further research are related to the study on the defined features of the considered learning content taking into consideration the advanced display of the demands of society to the students' competencies by means of the educational prognostication methods.

Keywords: competence-based approach, competence-oriented education and training content, designing learning content, intraschool scientific and methodological work, model.

Д. Пузиков, канд. пед. наук, доц.
Институт педагогики НАПН Украины, Киев, Украина

МОДЕЛЬ КОНСТРУИРОВАНИЯ КОМПЕТЕНТНОСТИ ОРИЕНТИРОВАННОГО СОДЕРЖАНИЯ ОБУЧЕНИЯ В СТАРШЕЙ ШКОЛЕ

В статье обосновано актуальность конструирования педагогами компетентности ориентированного содержания обучения в старшей школе, целесообразность выполнения обозначенной деятельности в системе внутришкольной научно-методической работы. Представлена модель конструирования компетентности ориентированного содержания в старшей школе в системе внутришкольной научно-методической работы, охарактеризован компонентный состав указанной модели.

Ключевые слова: компетентностный подход, компетентности ориентированное содержание обучения и образования, конструирование содержания обучения, научно-методическая работа в школе.

Відомості про автора

Пузиков Дмитро Олегович – Україна, м. Київ, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач відділу інновацій та стратегій розвитку освіти Інституту педагогіки НАПН України

Контактна інформація: +38044 481 37 54, dmitp@ukr.net

Пузиков Дмитрий Олегович – Украина, г. Киев, кандидат педагогических наук, доцент, заведующий отделом инноваций и стратегий развития образования Института педагогики НАПН Украины

Контактная информация: +38044 481 37 54, dmitp@ukr.net

Puzikov Dmytro Olehovych – Ukraine, Kiev, Ph. D., Associate Professor, Head of Department of Innovation and Development's Strategies of Education Institute of Pedagogy of the NAEPS of Ukraine

Contact information: +38044 481 37 54, dmitp@ukr.net

УДК 378 (477)“19/20”

Н. Терентьєва, д-р пед. наук, доц.
Чернігівський національний педагогічний університету імені Т.Г.Шевченка, Чернігів

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИЗНАЧЕННЯ НОВИХ ВЕКТОРІВ

Стаття висвітлює основні результати докторського дослідження, які полягають в окресленні теоретичних основ дослідження тенденцій розвитку університетської освіти; розробленні класифікації тенденцій розвитку університетської освіти за різними ознаками (за регіоном розповсюдження; за рівнем встановлення пріоритетів розвитку та впровадженням (виокремленням) у процесі стратегічного планування і соціально-економічного розвитку; за часовою тривалістю; за наслідками, які можна оцінити; за характерними ознаками; за динамікою прояву; за ступенем підпорядкованості; за ступенем прояву); зазначенні тенденцій розвитку з урахуванням змін Другої академічної революції на рівні мегатенденцій, субтенденцій та локальних тенденцій; визначенні векторних напрямів розвитку університетської освіти України (ноосферизації, соціальної відповідальності, трансграничності, політизації, інституціоналізації, консолідації та комерціалізації й конкуренції); окреслено український вектор розвитку університетської освіти.

Ключові слова: вища освіта, університетська освіта, тенденції, тенденції розвитку, Друга академічна революція, український вектор у розвитку університетської освіти.

Актуальність теми. Сучасні соціально-економічні тенденції викликають необхідність осмислення та аналізу особливостей суспільно-економічного стану України, розробки стратегії розвитку країни з урахуванням того факту, що освіта є одним з видів економічної діяльності. Інтенсивний розвиток ринкових відносин та процеси світової глобалізації, як багатогранні цивілізаційні явища, визначають розвиток університетської

освіти епохи Другої академічної революції (друга половина ХХ – дотепер), що характеризується створенням інтегрованого підприємницького університету, який поєднує науково-дослідницьку та інноваційно-підприємницьку діяльність (наука + освіта + інновації + промисловість + уряд) й потребує дослідження та прогнозування не на рівні окремих явищ чи фактів, а тенденції, як узагальнених векторних характеристик, при-

таманних не лише конкретній країні або її освітній ланці, а має поширення та прояви континентального та трансконтинентального характеру.

XX ст. характеризувалось такими фундаментальними позиціями як інтелектуальний і моральний розвиток еліти; уніфікація викладання, наукових досліджень і знань; міжнародний обмін науковими знаннями тощо. Університет як місце передачі чи поширення знань, пошуку істини чи формування наукового пізнання у другій половині XX ст. починає трансформуватися в університет як простір для бізнесу та підприємництва (інтегрований університет, який поєднує науково-дослідницьку та інноваційно-підприємницьку діяльність), що є відображенням змін Другої академічної революції. На початку XXI ст. місію університету визначають у контексті реалізації таких взаємопов'язаних аспектів: суспільство знань і освіти; зв'язок підприємництва, вищої освіти та суспільного розвитку; зберігаючи його фундаментальну культурну місію як інтернаціонального інтелектуального форуму з етичною компонентою відносин між соціальними партнерами. Університетська освіта XXI ст. покликана зберігати культурне надбання в умовах глобалізації та транснаціоналізації, не перетворюючи університети на транснаціональні корпорації.

Актуальність і перспективність дослідження розвитку університетської освіти як явища з виокремленням та окресленням тенденцій зумовлюється високими темпами соціально-економічного розвитку суспільства; структурними змінами в галузі вищої освіти; процесами глобалізації; міжнародним співробітництвом, інтеграцією України в європейський освітній простір; приєднанням України до Болонського та інших процесів; розвитком інформаційних технологій; створенням електронно-навчального середовища.

Тенденції розвитку педагогічної університетської освіти окреслили О. Глузман, В. Луговий, О. Савченко, С. Сапожніков. Значущими для виокремлення тенденцій розвитку університетської освіти є дослідження В. Андрущенка, В. Беха, О. Валевського, Л. Вовк, Н. Дем'яненко, М. Євтуха, Н. Коротенко, В. Курила, В. Майороди, С. Майбороди, В. Огнев'юка, Г. Поберезької, Н. Побірченко, Л. Сигаєвої, С. Сисоєвої, Є. Суліми та ін.

Питання розвитку університетської освіти України в контексті європейського простору вищої освіти розробляли В. Бобрицька, К. Гнезділова, М. Євтух, І. Каленюк, С. Курбатов, В. Москаленко, В. Огнев'юк, В. Прошкін, М. Степко, Г. Шевченко та ін. Науковці України, які пройшли стажування за програмою академічних обмінів імені Фулбрайта, працівники Інституту вищої освіти та Президії НАПН України актуалізували питання феномену університету та трансформації університетської освіти.

Окремі аспекти розвитку університетської освіти розглядали О. Мещанінов (моделі, прогресивні та домінуючі тенденції розвитку), Т. Суслівська (нарощування конкурентних позицій вітчизняних університетів), Л. Антонюк (тенденції розвитку дослідницьких університетів), Л. Полякова (тенденції механізмів державного управління інформаційно-освітнім середовищем інноваційних університетських комплексів).

Зміни під час Другої академічної революції є предметом дослідження таких зарубіжних фахівців як Ф. Дж. Альтбах, Б. Барбер, П. Дракер, А. Келлер, Р. Мертон, Л. Райсбер, Л. Рамбле, Р. Хатчинс, Т. Хьюсен та ін. У вітчизняній практиці термін "Друга академічна революція" не набув масового поширення, та не коректно аналізувати чи окреслювати зміни в університетській освіті в другій половині XX – на початку XXI ст. без урахування глобальних трансформаційних процесів та їх наслідків.

Мета дослідження: виокремити та обґрунтувати тенденції розвитку університетської освіти України періоду другої половини XX – початку XXI століття у контексті Другої академічної революції.

Відповідно до мети дослідження визначено такі **завдання**:

1. Обґрунтувати теоретичні основи дослідження тенденцій розвитку університетської освіти.

2. Розробити (здійснити) класифікацію тенденцій розвитку університетської освіти.

3. Визначити тенденції розвитку університетської освіти України з урахуванням змін Другої академічної революції.

Концепція дослідження. Провідними концептуальними ідеями дослідження є: 1) функціонування вітчизняної університетської освіти є ефективним за умови врахування змін Другої академічної революції, яка за часом співпадає з хронологічними межами дослідження, наявних мегатенденцій, особливостей національної системи вищої освіти, зокрема університетської, та ознак феномену університету як когнітивної моделі все-світу; 2) університетська освіта має конкретно-історичний характер і залежить від соціокультурного, історико-культурного та соціально-економічного рівня суспільного життя, рівня розвитку науки та освіти, запитів держави і суспільства щодо забезпечення ринку праці у високваліфійованих фахівцях, здатних швидко адаптуватися до змін.

Концепція дослідження містить чотири взаємопов'язаних концепти, які сприяють реалізації поставленої мети: *методологічний* (розкриває взаємодію загально-та конкретно-наукових підходів до виокремлення тенденцій розвитку вітчизняної університетської освіти в окреслений період: цілісного; системного; синергетичного; комплексного; міждисциплінарного; компетентнісного; діяльнісного; культурологічного; парадигмального; цивілізаційного; акмеологічного), *історичний* (передбачає історичну ретроспекцію розвитку університетської освіти з визначенням та характеристикою періодів її розвитку в окреслених хронологічних межах), *теоретичний* (зумовлює виокремлення тенденцій розвитку університетської освіти як у межах визначених періодів, так і відповідно до здійсненої класифікації), *практичний* (окреслює розширення прикладного аспекту – продукування нового знанневого продукту в межах виокремлених тенденцій розвитку університетської освіти для розв'язання окремих суперечностей).

Методологічною основою дослідження є філософські положення теорії пізнання про єдність процесів, взаємовпливів та взаємозалежностей явищ навколишньої дійсності в конкретно-історичних умовах з урахуванням рівня соціо-культурного та історико-культурного прогресу суспільного життя; концептуальні положення системного аналізу теорії та практики педагогічних процесів; принципи науковості, цілісності, історизму, об'єктивності, що поєднує історичні, економічні, політичні, соціальні, культурні, освітні чинники; єдності історичного та логічного; наступності, системності; розуміння університетської освіти як суб'єкта історичного процесу, визнання університетської освіти як феномена, що сприяє розвитку особистості людини; принципи культурно-антропологічного, парадигмального та цивілізаційного підходів, за яких історико-педагогічні процеси аналізуються в контексті співвідношення, становлення і розвитку культури; діалектична теорія взаємозв'язку, взаємообумовленості і цілісності явищ об'єктивної реальності; принципи єдності теорії та практики; синергетичний підхід до розгляду системи вищої освіти як відкритої та здатної до самоорганізації.

Основою методології дослідження на філософському рівні є положення про нерозривний зв'язок культури і освіти; загальнотеоретичні і методологічні положення філософії щодо розвитку світоглядної функції, єдності теорії і практики; на рівні загальнонаукової методології – положення про тенденційність розвитку та ноосферизацію вищої освіти, що виокремлені на основі цілісного, системного, синергетичного, міждисциплінарного підходів; на рівні конкретно-наукової методології – концептуальні ідеї історико-педагогічного аналізу розвитку університетської освіти, виокремлені з урахуванням вимог комплексного та діяльнісного підходів і принципів сутнісного аналізу й єдності історичного та логічного; на технологічному рівні – методика проведення дослідження тенденцій розвитку вітчизняної університетської освіти в контексті змін Другої академічної революції.

Глобалізм, передбачаючи переосмислення економічних, екологічних, комунікаційних, інформаційних та інших аспектів щодо їх природи й співвідношення з культурою та культурною сутністю техніко-техногенних процесів на рівні протистояння наднаціонального і національного виявляється і через встановлення лідерства: країн, технологій, наукового знання у формі когнітивного / креативного продукту тощо. Зазначено, що в межах однієї галузі знань (сфери господарства) складно створити новий продукт, оскільки інтеграційні процеси в суспільстві досягли такого рівня, що новий продукт можна згенерувати лише на межі існуючих галузей знань, про що свідчить, наприклад, виникнення нових інтегрованих наук: сек'юритології (науки про безпеку), освітології (науки про освіту), університетології (науки про університетську освіту як феномен) та ін.

Вбачаючи міждисциплінарність основою для створення нового знанневого продукту в інформаційному суспільстві, зауважимо, що новий знанневий / інноваційний / креативний інформаційний продукт є результатом досліджень (фундаментальних і прикладних) теоретичного та винахідницького характеру. Інформаційне суспільство характеризується переосмисленням взаємозв'язків і взаємозалежностей між галузями знань, які сприймаються не як відокремлені, незалежні та непов'язані, а як різні прояви ноосферного знанневого утворення, що є проявом планетарної свідомості та нового планетарного мислення. Таким чином, лише інтеграція може репрезентувати креативний інформаційний продукт.

Оскільки освіта є видом економічної діяльності, а її розвиток здійснюється в конкретних історичних, політичних, суспільних та соціальних умовах, практично неможливо розглядати її розвиток, феномен, тенденції, перспективи без залучення економічних знань, політичних (включаючи націєтворчі), юридичних (правове забезпечення і відповідальність), історичних, соціологічних, філософських, власне освітянських та інших знань, що, з одного боку, ускладнює проведення досліджень (складно охопити усі аспекти), з іншого – сприяє дослідженню на межі наукового знання і, відповідно, створенню нового знанневого продукту.

Освіта, як соціальна інституція та одна з найважливіших галузей невиробничої сфери, за своєю значущістю та впливом на соціально-економічний і культурний розвиток суспільства посідає належне місце в ряду: політика, економіка, наука, техніка, мистецтво. У визначенні освітніх понять переважають педагогічний і соціологічний підходи, проте і в межах цих підходів немає цілісності та єдності думок і переконань, не вироблено єдиного незаперечного тлумачення понять, і діапазон розуміння часто визначається авторським баченням, тому вбачаємо за коректне наводити тлумачення зазначених понять, представлених переважно у словниках, енциклопедіях і глосаріях, окремих нормативно-правових документах тощо.

На основі прослідкованої еволюції освітніх понять робимо висновок, що в кожен епоху їх тлумачення змінюється, корелюючись із суспільно-політичними, економічними, освітніми змінами, враховує досягнення науки, техніки, технологій, відтворює та відображає інтелектуальний ресурс нації і країни. Наприкінці ХХ століття під університетською освітою розуміємо не лише знанневий та вмінневий компоненти, які надається в багатопрофільному вищому навчальному закладі, а формування особистості з моральними та духовними цінностями, спроможної займатися науковими дослідженнями та підвищувати власний загальнокультурний рівень. Університетську освіту на початку ХХІ століття розуміємо як цілісну, поліфункціональну та полісмыслову структуру, що передбачає її здобуття в основному типі закладу вищої освіти – університеті, який є провідним інтелектуальним осередком суспільства і на засадах автономії, академічної свободи здійснює освітню, дослідницьку, інноваційну діяльність; реалізує місію, візію, цілі, завдання і функції вищої освіти, зокрема людинотворчу, технологічну, гуманістичну.

Тенденцію розглядаємо як спрямований розвиток будь-якого явища або процесу, що слугує формою прояву законів, котрі не мають іншої реальності, окрім як у наближенні, оскільки окремі явища та процеси, притаманні глобалізованому суспільству, досліджувати можна лише у наближенні. Тенденція визначається як напрям розвитку будь-чого, а тенденційність – переважно як упередженість. У дослідженнях розвитку вищої освіти є певна частка упередженості, що проявляється в авторській позиції щодо виокремлення та тлумачення тенденцій і тенденційності її розвитку. Явище може мати різні, навіть протилежні тенденції, водночас різні системи мають подібні тенденції розвитку.

Університетська освіта як глобальна корпоративна система підготовки висококваліфікованих конкурентоспроможних фахівців, кадрів вищої кваліфікації, світової еліти не обмежується рамками регіону, нації, країни. Тому, визначаючи основні напрями, пріоритети, завдання і механізми реалізації державної політики в галузі освіти, кадрову і соціальну політику, необхідно враховувати світові тенденції як векторні напрями розвитку та / або можливість тих чи інших подій розвиватися в даному напрямі.

Провідними тенденціями розвитку неперервної освіти в Україні визначено: орієнтацію на особистість (у розумінні діяча суспільного розвитку, свідомого індивіда, який посідає певне становище у суспільстві та виконує певну громадську роль); відкритість і доступність цієї системи кожній людині на кожному ступені освіти; гнучкість освітньої системи у виборі стилю, типу набуття людиною знань, умінь і навичок; створення цілісного "освітнього простору".

У контексті зазначених тенденцій розвитку неперервної освіти в Україні в дослідженнях вітчизняних науковців виокремлено та схарактеризовано такі тенденції, які мають / або можуть мати місце і в університетському секторі освіти: – нагромадження знань; – розвитку самоврядування; – розвитку сфери технічного захисту інформації; – захисту права інтелектуальної власності; – гендерної політики; – гуманітарного знання; – науково-технічного розвитку; – використання наявних ресурсів; – розвитку транскордонного співробітництва; – розвитку інституту прав людини; – розвитку парадигм; – розвитку світового ринку ІКТ; – інтенсифікації; – розвитку наукової діяльності; – формування та розвитку ринку освітніх послуг; – виховного процесу у сучасних вищих навчальних закладах; – зміни статусу; – тенденції впливу ЗМІ; – регулювання сфери зайнятості; – взаємо-

зв'язку ринку праці та ринку надання освітніх послуг; – формування геополітики та геостратегій; – етнонаціональних процесів; – застосування ІТ для підвищення якості навчання у ВНЗ; – медіаглобалізації; – розвитку технократичного та гуманістичного підходів; – розвитку сучасної соціокультурної ситуації в суспільстві; – зміни основних соціальних пропорцій; – процесу вивільнення працівників; – інноваційно-інвестиційної діяльності; – розвитку державного управління вищої освіти; – у провітницькій сфері; – еволюції наукових ідей та винаходів; – розвитку університетських організацій; – перетворення університету на інституцію продукування прикладних знань; – фундаменталізації університетської освіти; – розгортання освітніх дискурсів; – розвитку засобів наукової комунікації тощо. Ці тенденції мають свої прояви залежно від геополітичної, соціально-економічної, правової та адміністративної ситуації.

В Україні здійснюються наукові розвідки, де авторами виокремлено тенденції розвитку вищої освіти, які умовно систематизуємо таким чином: – тенденції розвитку освіти дорослих; – тенденції розвитку вищої освіти; – тенденції розвитку педагогічної університетської освіти; – тенденції розвитку університетської освіти; – тенденції розвитку неформальної освіти. Закцентовано увагу на групі тенденцій розвитку університетської освіти.

На основі здійсненого аналізу наукових джерел засвідчуємо, що тенденції розвитку університетської освіти виокремлює О. Мещанінов (прогресивні тенденції розвитку університетської освіти та домінуючі), Т. Сусловська (аналізує тенденції та масштаби розвитку транскордонної освіти в контексті інтеграції, визначаючи основні напрями нарощування конкурентних позицій вітчизняних університетів), Л. Антонюк (визначає тенденції розвитку дослідницьких університетів), Л. Полякова (тенденції у контексті визначення механізмів державного управління інформаційно-освітнім середовищем інноваційних університетських комплексів).

Вирізняють різні підходи (або способи) відстеження (виокремлення) тенденцій, використовувани в сучасних європейських наукових розвідках, залежно від методів дослідження та способів отримання та викладення одержаної інформації, що дає змогу групувати тенденції. Залежно від поставлених цілей і тлумачення поняття "тенденція (trend)" розрізняють такі підходи до групування тенденцій: – тенденції розвитку (trends as development), – тенденції оцінювання (trends as estimation), – тенденції встановлення або отримання / вилучення (trend-setting or deriving trend), – тенденції як прояв (trend as issue).

На основі аналітичних доповідей, національних звітів, проектів розвитку вищої освіти та інших стратегічних світових і вітчизняних документів, наукових розвідок та власних переконань нами виокремлено такі групи тенденцій:

за регіоном розповсюдження: мегатенденції – притаманні певній сфері діяльності (наприклад, освітній) у переважній більшості країн світу (тенденції світового масштабу); субтенденції – притаманні певному сектору сфери діяльності (наприклад, університетський сектор освітньої сфери) у більшості країн світу (які мають цей сектор); регіональні тенденції – притаманні певному сектору сфери діяльності і мають характерні ознаки та / або прояви у конкретному регіоні, області (інколи країні); / мегатенденції та субтенденції можна об'єднати в групу глобальних тенденцій /; *за рівнем встановлення пріоритетів розвитку та впровадженням (виокремленням) у процесі стратегічного планування і соціально-економічного розвитку:* тенденції транснаціонального рівня – визначаються на наддержавному рівні; тенденції національного рівня – визначаються на рівні

країни; тенденції субнаціонального (регіонального) рівня – визначаються на рівні областей, регіонів; *за часовою тривалістю:* наскрізні тенденції – притаманні декільком етапам або періоду розвитку; локальні тенденції – притаманні конкретному етапу розвитку; *за наслідками, які можна оцінити:* позитивні тенденції – приводять до покращення стану; негативні тенденції – призводять до погіршення стану; дискурсивні тенденції – наслідки однозначно оцінити не можна; *за характерними ознаками:* спільні тенденції – мають конвергентні (спільні, споріднені або навіть однакові) ознаки у різних неспоріднених системах, сферах тощо; суперечливі тенденції – мають дивергентні ознаки (розходження внаслідок регіональних, локальних або інших особливостей); *за динамікою прояву:* прогностичні тенденції – дозволяють на основі наявних тенденцій визначити вектори розвитку; динамічні тенденції – характеризуються швидким проявом і незначною тривалістю; еволюційні тенденції – є заздалегідь передбачуваними незважаючи на тимчасові зміни; *за ступенем підпорядкованості; за ступенем прояву.*

Тенденції розвитку університетської освіти слід досліджувати відповідно до змін в освітній, науковій і культурній сферах діяльності відповідних закладів освіти. Визначення тенденції є важливим для дослідження об'єктів, що перебувають у розвитку (як університетська освіта) через зіставність досліджуваних національних систем (історія, культура, загальні та регіональні особливості тощо). Одним із способів об'єктивізації та верифікації тенденцій педагогічних явищ і процесів у розвитку є їх вивчення в історичній ретроспективі й перспективі. Знання тенденцій розвитку освіти дає основу для її проектування й прогнозування, доцільного оновлення, системного управління тощо. Наголосимо на важливості розгляду тлумачення понять відповідно до суспільно-політичної ситуації, притаманній певному історичному періоду.

Наразі стратегія розвитку університетської освіти полягає у зміцненні національних освітніх систем, їх послідовній інтеграції в європейський та світовий освітній простір через утвердження українського вектору розвитку університетської освіти, яким вбачаємо формування людини з планетарною свідомістю і новим типом мислення, що відповідає сучасним положенням теорії ноосферного та критично-інноваційного мислення.

Поділяючи думку, що освіта в інформаційному, знанневому суспільстві, яке націлене на інноваційну економіку, ефективно природокористування (в контексті стратегії сталого розвитку та основних положень коеволюції: постійна взаємодія людських та природних систем, їх взаємний вплив та постійна адаптація до змін), вимагає організації інноваційного підходу, підготовки фахівців з інноваційним мисленням, засвідчуємо необхідність формування планетарної свідомості та ноосферного критично-інноваційного мислення. Оскільки освіта і освітня політика, була, є і буде стратегічною сферою розвитку держави і соціуму, що в перспективі визначає та формує людський фактор, значущим є розвиток та вдосконалення освітнього простору через формування світогляду та інноваційного мислення у громадян. Інноваційність освіти має виявитися у створенні системи цілеспрямованої підготовки фахівців для здійснення професійної діяльності, які є патріотичними, професіональними, духовними та моральними. Таким чином, тенденція зміни змісту освіти зберігається, а зміст освіти коригується відповідно до вимог часу.

На основі аналізу сутнісних підходів до розвитку особистості згідно з парадигмою планетарного світосприйняття зазначаємо мету університетської освіти: створення можливостей освітнього середовища, які

обумовлюють мотивацію до самовиховання, самопізнання, саморозвитку, самоорганізації, гармонізації відносин із людьми, соціумом, природою, формування загальнолюдських цінностей, лідерських якостей, відповідальності за прийняті рішення та наслідки власних дій та ін., що безпосередньо визначає ноосферний світогляд, інноваційне мислення тощо. У процесі набуття університетської освіти формуються такі види інноваційного мислення: парадигмальне (напрацьовує методологічні інновації фундаментальних досліджень, характеризується набуттям та опануванням системи наукових знань, застосування яких забезпечує продукування необхідних інновацій, їх упровадження та тиражування, володіє здатністю визначати стратегічну модель розвитку конкретного напрямку професійної інноваційної діяльності), концептуальне (генерується інноваціями конструктивного характеру в контексті реалізації парадигми, виявляється у комплексному новаторському розв'язанні ключових питань і розробляє нові наукові підходи та конструктивні принципи), технологічне (створює наукомісткі інновації з метою реалізації концептуального розвитку на кшталт нових технологій, інноваційних процесів, діяльності з упровадження тощо), прогностичне (володіє високим рівнем прогнозу, що визначає перспективу розвитку і гальмування механізмів інновації через знання теоретичних доктрин, концепцій, систем та ін.), моделююче (характеризується рівнем евристичного генерування інновацій і створенням інформаційних комп'ютерних продуктів, моделювання процесу розв'язання протиріч тощо), комбінаторне (генерує інновації, нові знання, синтезуючи їх із різних галузей науки, емпіричного знання й досвіду в сферу викликів і проблемних завдань).

Отже, центром формування людини нового типу, яка володіє комплексом інноваційного мислення, виступає університет як елемент тріади "університетська освіта – уряд – виробництво" з усталеним інноваційним освітнім середовищем, основним завданням якого є створення майбутнього в епоху інформаційного суспільства, де стратегічна роль належить науці, техніці, високим технологіям, інтелектуальному ресурсу, і відповідно – зрощенню науки, освіти, культури, тобто засобам формування людини. Розвиток університету як соціокультурного феномену, що формує нову людину, залежить від комплексу тенденцій, які визначають розвиток університетської освіти України і світу, що, у свою чергу, взаємозалежне з процесами націєтворення, оскільки університет є центром формування і передачі культури та збереження духовності нації.

Визначаючи **Тенденції розвитку університетської освіти України в контексті Другої академічної революції** окреслено глобальні тенденції розвитку вищої (включаючи університетську) освіти; визначено та схарактеризовано нові вектори (тенденції) розвитку університетської освіти.

Під Другою академічною революцією розуміють масштабні, різноманітні та динамічні зміни, що відбуваються в системі європейської вищої освіти у другій половині ХХ – на початку ХХІ століття, зокрема, масифікацію, що характеризується значною соціальною мобільністю, новими моделями фінансування вищої освіти, диверсифікацією систем вищої освіти, зниженням академічних стандартів, конкуренцією за місця у престижних університетах, ускладненням процедур, збільшенням кількості й ускладненням критеріїв вступу в престижні ВНЗ, появою міжнародних рейтингів і збільшенням відстані між елітними та масовими закладами освіти. Сучасний університет (тобто університет періоду Другої академічної революції) корелює свою діяльність такими позиціями: – суспільство знань та освіти; – зв'язок

підприємництва та вищої освіти; – суспільний розвиток і вища школа. Початок Другої академічної революції пов'язують із введенням у науковий обіг терміну "суспільство знань" (П. Дракер, 1969), який інтерпретувався як суспільство, що утворюється та примножується завдяки багатоманітності та здібностям. Передував цьому термін "суспільство, яке навчається" (Р. Хатчинс, 1968). Отже, університет несе знаннєве змістове навантаження та являє міжнародну інституцію для розвитку та обміну знаннями для підтримки людського розвитку.

Серед тенденцій, окреслених в документах, які визначають розвиток університетської освіти періоду Другої академічної революції, притаманними для розвитку університетської освіти України вбачаємо:

- на рівні мегатенденцій – масифікацію; міжнародні рейтинги ВНЗ; міжнародну потокову мобільність; зміну характеру викладання, навчання та освітніх програм; зростання значущості забезпечення якості вищої освіти; зміну фінансування вищої освіти (суспільна користь – особиста вигода); зміну професії викладача (змістова складова та суспільна значущість); бюрократизацію університетської науки; зміну ролі та місії університетів, формування його лідерського, дослідницького та акме-середовища; розвиток і поширення ІКТ; старіння знань; продукування нового знаннєвого продукту;

- на рівні субтенденцій – університетизацію вищої освіти та професіоналізацію університетської освіти, перетворення університетської освіти від елітарної через масову на егалітарну; втрату університетської монополії на підготовку кадрів вищої кваліфікації; гнучкість освітньої системи у виборі стилю, типу набуття людською знань, умінь, формування компетентностей; створення цілісного освітнього простору; регулювання сфери зайнятості через створення взаємозв'язку ринку праці та ринку надання освітніх послуг з наступною їх трансформацією у продуктивну силу;

- на рівні локальних тенденцій – нагромадження знань; розвиток самоврядування; вплив гендерної політики; поширення гуманітарного знання; розвиток інституту прав людини; розвиток парадигм і підходів; інтенсифікацію діяльності; розвиток наукової діяльності в університетах; зміну статусу університетів і працівників сфери вищої освіти; вплив ЗМІ; формування геополітики та геостратегії в контексті етнонаціональних процесів; медіаглобалізацію; розвиток сучасного соціокультурного середовища; інноваційно-інвестиційну діяльність; просвітницьку діяльність; еволюцію наукових ідей і винаходів; перетворення університету на інституцію продукування прикладних знань; зниження якості освітніх послуг; старіння кваліфікованого професорсько-викладацького складу; нисхідну мобільність; меритократію.

Нами визначено тенденції розвитку університетської освіти, на яких раніше не акцентувалося уваги саме як на тенденціях: *трансграничності; політизації; інституціоналізації; комерціалізації* або комерціалізації і конкуренції; *консолідація; ноосферизації університетської освіти; зростання соціальної відповідальності*.

Тенденцію ноосферизації освіти розглядаємо у контексті сталого розвитку суспільства та людського розвитку, що спричиняє формування критично-інноваційного потенціалу університету, нового мислення людини в умовах університетської освіти. Ноосферизація освіти передбачає формування ноосферного мислення і ноосферної свідомості в контексті Цілей розвитку тисячоліття, визначених для світу і України. Тенденція соціальної відповідальності обумовлена завданнями Людського розвитку, що передбачає, зокрема, соціальне залучення (Social Inclusion) і соціальне відторгнення (Social Exclusion); оптимізацію зв'язку між

економічним зростанням і людським розвитком. Це означає реагування на соціальні, економічні, наукові та культурні аспекти, формування глобальних знань для розв'язання глобальних проблем; розвиток критичного інноваційного мислення та активної громадянської позиції; інформованість, відкритість і прозорість діяльності закладу в рамках його автономії. Тенденція трансграничності як розширення можливості доступу до освіти за рахунок відкритих освітніх ресурсів, дистанційного навчання й інформаційно-комунікаційних технологій, створення мега-університетів передбачає економічне, наукове та освітнє співробітництво в євро регіонах і є проявом інтернаціоналізації, глобалізації та регіоналізації в університетському секторі для досягнення переваг відкритої освіти. Тенденція політизації розглядається як державна підтримка наукової та інноваційної діяльності університетів, багатогранності третинної освіти, прогнозування змінних потреб освітньої сфери; політичні рішення щодо фінансування діяльності університетів, диверсифікація прибутків. Держава визначила пріоритетні напрями розвитку науки і техніки, що потребують державного фінансування. Тенденція інституціоналізації передбачає визначення профілів, пріоритетів, місії, інструментарію тощо – створення потенціалу суспільної користі університетської освіти; педагогічну суб'єкт-суб'єктну взаємодію суб'єктів освітнього процесу, співпрацю університету із загальноосвітньою школою та іншими закладами. Тенденція консолідації передбачає об'єднання університетів з метою вирішення спільних проблем і стратегічних завдань: співпрацю між урядами, закладами, студентами, співробітниками, працевлаштуваннями тощо; комерціалізації або комерціалізації і конкуренції – рух інтелектуального капіталу щодо створення взаємовигідного ринкового продукту із об'єктів інтелектуальної власності з метою отримання прибутку через створення нового економічно-соціального середовища (людський інтелектуальний капітал та академічний інтелектуальний капітал). Зазначені тенденції розглядаємо в контексті приєднання України до глобально визначених цілей (2000 р.) і взятих політичних зобов'язань щодо досягнення до 2015 року відповідних цілей та завдань їх реалізації (ЦРТ), установлених для України.

Освіта і наука створюють методологічні та технологічні основи для екологічних, економічних і соціальних перетворень через формування інтелектуального потенціалу нації та духовності громадян, а Людський розвиток (Human Development) є основною метою і критерієм суспільного прогресу. Основними пріоритетами визначено підвищення соціальних стандартів життя українських громадян, що ґрунтується на оновленій системі завдань та індикаторів ЦРТ (2010).

Ідеї В. Вернадського практично через століття знайшли відображення у сучасній університетській освіті та у Концепції переходу України до сталого розвитку, що визначає основні принципи, пріоритети, заходи, напрями змін у культурі, науці та освіті, серед яких у контексті формування людини ноосфери виокремлюємо формування нового світогляду, розвиток екологічного мислення, розроблення та впровадження наукоємних технологій, захист культурного простору від негативних впливів глобалізації, подолання ментальної відчуженості, інституційне забезпечення природно-ресурсного потенціалу, моніторинг, моделювання та прогнозування екологічних та соціально-економічних процесів тощо. З позицій ноосферної концепції В. Вернадського людина не керує розвитком ноосфери, а перебуває та бере участь у її розвитку (еволюції), що, в свою чергу, вимагає усвідомлення себе (людини) як складової ноосфери, яка перебуває у постійній взаємодії та взаємозалежності з іншими її складовими.

Для виходу на траєкторію стабільного розвитку необхідно вирішити такі першочергові завдання: кількісне та якісне покращення науково-технологічного потенціалу та створення сприятливих умов для інвестиційної та інноваційної активності. Особлива роль у розв'язанні цих завдань надається комплексу "освіта – наука – виробництво", де провідним елементом є вища школа, оскільки саме вона пов'язує цю тріаду по вертикалі, виступаючи постачальником кадрів, методико-педагогічних та технологічних розробок, та по горизонталі (наука і виробництво), забезпечуючи інженерно-технічними та управлінськими кадрами промисловість, а науковими – академічну та галузеву науку; сектор вищої освіти в умовах історичного створення структури наукової галузі, займаючись фундаментальними і прикладними дослідженнями, завжди найбільш ефективно виконував роль сполучної ланки між академічною наукою, що займається фундаментальними дослідженнями, та галузевою, що спеціалізується на прикладних розробках; університет – історично автономна система, що дозволяє їй проявляти стійкість навіть при дестабілізуючому впливові; сфера вищої освіти володіє власною підвищеною інноваційною здатністю, яку можна використовувати в якості відправної точки для формування інфраструктури ринку нововведень.

Зауважимо, що у наукових доробках під тенденціями іноді розуміють стратегічні завдання, принципи, напрями розвитку, пріоритети, ключові питання тощо. Тому представлено різноманітність бачення тенденцій як у сфері вищої освіти в цілому, так і в галузі університетської освіти, хоча ми не протиставляємо університетську освіту вищій, лише наголошуємо на певній автономії університетів.

Університет як мегацентр і мегаутворення, яке містить дослідницьку, викладацьку, техніко-технологічну, навчальну, творчо-пошукову та ін. складові, необмежений територіально відкритий освітній простір, з випереджувальним характером навчання (поєднання науки і навчання / викладання), творчим простором та умовами для саморозвитку і самовдосконалення особистості є саме тим осередком, у якому через комунікацію та дослідження відбувається формування людини майбутнього – Homo noospheratum. Університет як освітній інформаційно-організаційний простір, до якого входить формальне освітнє інформаційно-організаційне середовище (інформаційно-освітнє середовище, яке створює безпосередньо навчальний заклад, наукові установи, з якими він співпрацює, бази практики тощо) й неформальне освітнє інформаційно-організаційне середовище (інформаційно-організаційне середовище Інтернет, особистісне спілкування, аудіо-візуального оточення), як продуцент потужних інтелектуальних напрацювань (як і держава), має піклуватися про їх захист.

Висновки полягають в тому, що: *вперше* представлено класифікацію тенденцій розвитку університетської освіти за різними ознаками: *за регіоном розповсюдження*: мегатенденції (або глобальні тенденції), субтенденції, регіональні тенденції; *за рівнем встановлення пріоритетів розвитку та впровадженням (виокремленням) у процесі стратегічного планування і соціально-економічного розвитку*: транснаціональні, національні, субнаціональні; *за часовою тривалістю*: наскрізні тенденції, локальні тенденції; *за наслідками, які можна оцінити*: позитивні тенденції, негативні тенденції, дискурсивні тенденції; *за характерними ознаками*: спільні тенденції, суперечливі тенденції; *за динамікою прояву*: прогностичні тенденції, динамічні тенденції, еволюційні тенденції; *за ступенем підпорядкованості*: головні, підпорядковані; *за ступенем прояву*: актуальні, потенційні;

визначено та схарактеризовано нові тенденції розвитку університетської освіти в умовах євроінтеграції, на яких раніше не акцентувалось уваги саме як на тенденціях: *трансграничності* (розширення можливості доступу до освіти за рахунок відкритих освітніх ресурсів, дистанційного навчання й інформаційно-комунікаційних технологій; створення мега-університетів); *політизації* (державна підтримка наукової та інноваційної діяльності університетів, багатоаспектності третинної освіти, прогнозування змінних потреб освітньої сфери; політичні рішення щодо фінансування діяльності університетів, диверсифікація прибутків); *інституціоналізації* (визначення профілів, пріоритетів, місії, інструментарію тощо – створення потенціалу суспільної користі університетської освіти); *консолідація* (об'єднання університетів з метою вирішення спільних проблем та стратегічних завдань; співпраця між урядами, закладами, студентами, співробітниками, працевлагодатцями тощо); *комерціалізація* / або комерціалізація і конкуренція (рух інтелектуального капіталу щодо створення взаємовигідного для всіх учасників ринкового продукту із об'єктів інтелектуальної власності з метою отримання прибутку); *ноосферизації університетської освіти* (формування критично-інноваційного потенціалу університету та нового мислення людини в умовах університетської освіти) та *зростання соціальної відповідальності* (реагування на соціальні, економічні, наукові та культурні аспекти; формування глобальних знань для розв'язання глобальних проблем, розвиток критичного мислення та активної громадянської позиції; інформованість, відкритість і прозорість діяльності закладу в рамках його автономії); репрезентовано український вектор розвитку університетської освіти; подальшого розвитку набули наукові положення щодо групування тенденцій (розвитку, оцінення, встановлення або отримання / вилучення, прояву); підготовки знанневої людини в умовах магістратури на засадах компетентнісного підходу; значення міждисциплінарності як основи продукування нового знанневого / інноваційного / креативного інформаційного продукту; сутності університетської освіти як історико-культурного феномену.

Практичне значення результатів дослідження полягає у тому, що його основні результати та висновки стали основою розроблення та впровадження в освітній процес ВНЗ: навчальних програм "Вступ до університетських студій", "Університетські студії" (Сучасна університетська освіта), "Робота з архівними (історичними) джерелами", "Моделювання освітньої та професійної підготовки фахівця"; змістових модулів навчальних дисциплін "Педагогіка вищої школи", "Історія вищої освіти України", "Основи педагогічної інноватики", "Моделювання діяльності фахівця", "Корпоративна культура", "Порівняльна педагогіка" для магістрантів, "Історія педагогіки" (інтегрована), "Педагогіка" (інтегрована) для бакалаврів; змістових модулів "Тенденції розвитку університетської освіти в контексті Другої академічної революції", "Нормативне забезпечення університетської освіти в Україні", "Декларація тисячоліття", "Цілі розвитку тисячоліття, адаптовані для України", "Глобальні Цілі Розвитку Тисячоліття в контексті сталого розвитку суспільства", "Освітні технології" для слухачів підвищення кваліфікації (розміщено на платформі Moodle).

Матеріали дослідження залучались викладачами вищих навчальних закладів у процесі освітньої та освітньо-наукової діяльності, під час викладання дисциплін університетських, історико-педагогічних, порівняльно-педагогічних студій та у закладах системи післядипломної педагогічної освіти.

Теоретичні результати та наукові положення дисертаційного дослідження варто використати для розв'язання науково-теоретичних і практичних завдань реформування університетської освіти, формування національної освітньої політики. Систематизовані та узагальнені положення, фактологічний матеріал, результати дослідження, апробовані в реальному освітньому процесі на магістерських програмах можуть стати основою для міждисциплінарних розробок в галузі університетології, освітології, сек'юритології та ноосферизації освіти.

За результатами дослідження сформульовано такі рекомендації: оптимізувати умови підготовки в університетах людини нового покоління шляхом: – поєднання поглибленого вивчення основних предметів з вивченням специфічних курсів для формування інноваційного мислення, що характерні для елітарної освіти; – забезпечення тісного зв'язку з академічними науковими установами для впровадження новітніх педагогічних технологій і спеціалізованих курсів; – підтримки наукових шкіл світового рівня для стабілізації системи інформаційного та матеріального забезпечення науки; – державної підтримки талановитої молоді, обдарованих студентів, перспективних аспірантів і докторантів, створення умов для реалізації інтелектуального потенціалу громадян, забезпечення інноваційного фонду для наукових досліджень; – дієвої реалізації соціальних функцій науки, що формують духовно-інтелектуальний (освітній, культурний та ін.) і проектно-економічний (узагальнені системні технології, економічний та ін.) потенціали суспільства.

Для виконання акме-функції університет має стати центром формування акме-особистості XXI століття: – університет як центр громадського і наукового життя (наука сконцентрована навколо викладання набуває характеру всезагальної вченості); – університет як продуцент бізнес-ідей (наукові розробки зосереджуються навколо конкретних прикладних проблем, які розв'язуються тимчасовими групами вчених); – університет як центр викладання (наукові розробки здійснюються спеціальними відокремленими від університетів установами).

Процес генерування інновацій здійснювати з урахуванням базових принципів формування людини – висококваліфікованого фахівця з новим типом мислення: соціалізації (передбачає уміння особистості коректно оцінювати соціальні явища та прогнозувати своє ставлення та поведінку відповідно до їх функціонування), аксіологізації (передбачає виховання на загальнолюдських (загальноцивілізаційних) цінностях, які визначають суспільний розвиток), активної життєвої та соціальної / громадянської позиції (є умовою мобілізації студентів і сприяє формуванню комунікативних, організаційних умінь та творчості), референтації (забезпечує розвиток значущих персоналізованих ідеалів з ноосферним мисленням), професіоналізації (розвиває професійне пізнання, творчі здібності, повагу, здатність до генерації професійно значущих інновацій), культури (формує культуру поведінки, світогляд, поведінку), духовності (визначає сутнісний і змістовий стан людини), фізичної та моральної досконалості (передбачає активне запровадження здоров'язбережувальних технологій, гармонізацію фізичного, емоційного та мисленневого розвитку) тощо.

Вбачаємо за необхідне введення до навчальних планів усіх магістерських програм дисципліни "Сучасна університетська освіта", яка сприятиме формуванню уявлення майбутніх викладачів університетів та інших вищих навчальних закладів про те, як запровадження нових навчальних дисциплін у процес університетської

підготовки фахівців уможливило підвищення їх конкурентоздатності на ринку праці, прискорить адаптацію випускників до нових умов праці, що, у свою чергу, передбачає порівняльний аналіз умов здійснення / набуття університетської освіти у XX та XXI столітті з відповідями на питання: чи не відбувається руйнація університетської освіти, чи доречним є сучасна реорганізація університетської освіти (автономія, мобільність, соціальна справедливості, громадська ініціатива тощо), чи доцільним і доречним є підготовка фахівців відповідної кваліфікації тощо.

Упровадження нового без конструктивного аналізу можливих ризиків спричиняє протиріччя та негаразди в суспільстві. Очевидною є потреба проаналізувати, систематизувати, узагальнити факти і явища та окреслити можливості використання накопиченого досвіду для подальшого продуктивного розвитку університетської освіти України. Перспективним напрямом подальших досліджень визначаємо виокремлення тенденцій розвитку університетської освіти України в контексті інтеграційних процесів, змін Другої академічної революції, академічного капіталізму, створення інтегрованого освітнього середовища.

N. Terentieva, Doctor of Pedagogical Science, Associate professor
Chernihiv National Pedagogical University named after Taras Shevchenko, Chernihiv

TENDENCIES OF UNIVERSITY EDUCATION DEVELOPMENT IN UKRAINE: THEORETICAL BASE FOR NEW VECTORIAL DIRECTION

The thesis deals with the theoretical basis of the research trends of university education; trends classification of university education on different grounds (by region distribution, in terms of setting priorities for the development and implementation (distinguishing) in strategic planning and socio-economic development for the temporal duration, according to the results that can be measured, the characteristic features; the dynamics manifestation, the degree of subordination, the degree of expression); defined trends according to Second academic revolution changes at megatendency, deconcentration and local levels; defined vector directions of university education in Ukraine (noospherization, social responsibility, translimitation, politicization, institutionalization, consolidation, commercialization and competition); Ukrainian vector of university education.

Author singled out some trends in university education in the context of the Second academic revolution. It was presented some characteristics of the Second academic revolution in the context of the K-economy, or innovative economy. A general list of global trends in higher education was given. The paper presents the main trends associated with so-called human factor inherent in higher education during the Second Academic Revolution. It been defined and characterized the changing lecture role, the specific teaching of this period. Changes specified models of university education in the context of academic capitalism.

Keywords: high education, university education, tendencies, tendencies of development, Second academic revolution, , ukrainian vector in university education development.

Н. Терентьева, д-р пед. наук, доц.
Черниговский национальный педагогический университет имени Т. Г. Шевченко, Чернигов

ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ УНИВЕРСИТЕТСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ УКРАИНЫ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОПРЕДЕЛЕНИЯ НОВЫХ ВЕКТОРОВ

Статья репрезентует основные результаты докторского исследования, в частности представлены теоретические основы исследования тенденций развития университетского образования; разработана классификация тенденций развития университетского образования по различным признакам (региону распространения; уровням установления приоритетов развития и внедрением (выделением) в процессе стратегического планирования и социально-экономического развития; временной продолжительности; результатам, которые можно оценить; характерным признакам; динамике проявления; степени подчиненности; степени проявления); указаны тенденции развития университетского образования с учетом изменения периода Второй академической революции на уровне мегатенденций; субтенденций та локальных тенденций; определены векторные направления развития университетского образования Украины (ноосферизация, социальная ответственность, трансграничность, политизация, институционализация, консолидация и коммерциализация и конкуренция); очерчен украинский вектор развития университетского образования.

Ключевые слова: высшее образование, университетское образование, тенденции, тенденции развития, Вторая академическая революция, украинский вектор в развитии университетского образования

Відомості про автора

Терентьева Наталья Александровна – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки, психології та методики фізичного виховання, професор кафедри музичного мистецтва Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка, Україна, Чернігів.

Контактна інформація: тел.: 050-3805256, e-mail: nataterentyeva@gmail.com

Терентьева Наталья Александровна – доктор педагогических наук, доцент, профессор кафедры педагогики, психологии и методики физического воспитания, профессор кафедры музыкального искусства [Черниговский национальный педагогический университет имени Т.Г.Шевченко, Украина, Чернигов.

Контактная информация: тел.: 050-3805256, e-mail: nataterentyeva@gmail.com

Terentieva Nataliia – Doctor of Pedagogical Science, Associate professor, Professor of Department of Pedagogics, Psychology and Methodics of Physical Education, Professor of Art Department at Chernihiv National Pedagogical University named after Taras Shevchenko, Ukraine, Chernihiv.

Contact Information : тел.: 050-3805256, e-mail: nataterentyeva@gmail.com

Список використаних джерел

1. Терентьева Н. Развитие университетской освіти: история, современность, тенденции : моногр. / Н. Терентьева. – Черкаси : Видавец Чабаненко Ю.А., 2015. – 428 с.
2. Терентьева Н. Тенденции развития университетской освіти: Друга академічна революція // В кн. : Вища освіта: досвід і перспективи : моногр. / редкол. : Н. М. Чернуха, О. В. Малихін, Н. О. Терентьева, Т. О. Саврасова-В'юн, М. В. Козир / Н. Терентьева. – Черкаси : Видавец Чабаненко Ю.А., 2015. – 336 с. – С. 41–61.
3. Терентьева Н.О. Тенденции развития университетской освіти в Украине (друга половина XX – початок XXI століття) : дис... докт. пед. наук : спец. 13.00.01 "Загальна педагогіка та історія педагогіки" / Наталія Олександрівна Терентьева ; НАПН України; Інститут вищої освіти. – К., 2016. – 557 с.

References

1. Terentieva N. Rozvytok Rozvytok universytets'koi osvity: istoriia, suchasnist', tendentsii [Development of University Education: Past, Present, Trends]. Cherkasy : Vydavets' Chabanenko Yu.A., 2015, 428 p.
2. Terentieva N. (2015) Tendentsii rozvytku universytets'koi osvity: Druha akademichna revoliutsiia [Trends in university education: The second academic revolution]. Vyscha osvita: dosvid i perspektyvy [Higher education: experience and prospects]. Cherkasy : Vydavets' Chabanenko Yu.A., 2015, pp. 41–61.
3. Terentieva N.O. (2016) Tendentsii rozvytku universytets'koi osvity v Ukraini (druha polovyna XX – pochatok XXI stolittia). Diss. dokt. ped. nauk. [Trends in university education in Ukraine (second half of XX – beginning of XXI century)]. Kyiv; NAPN Ukrainy, 557 p.

Надійшла до редколегії 14.11.16